

Левченко Л. О.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Ракчєєва С. М.,
студентка факультету політичних наук,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ЗОВНІШНЬОГО ВОРОГА У ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА НЕДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМАХ

У даній статті аналізується феномен «ворога» як один з видів маніпулювання свідомістю громадян владою. Визначається поняття «образ ворога» та роль «зовнішнього ворога» у суспільних відносинах у державі. Розглядається сутність технологій формування образу зовнішнього ворога у недемократичних режимах. Досліджується сутність технологій формування образу зовнішнього ворога у демократичних режимах.

Ключові слова: образ ворога; СРСР; США; Німеччина; Холодна війна; демократичні режими; тоталітаризм; пропаганда; засоби масової інформації; «імперія зла».

Постановка проблеми. Образ «ворога» – один з найбільш древніх архетипів і обов'язкових складових суспільної свідомості. Протягом історії людства він мав істотний вплив на політичні та соціальні процеси. Ідея боротьби з зовнішніми ворогами була ефективним засобом, за допомогою якого правлячі кола могли створювати мобілізаційні ідеологічні системи. Історія постреволюційного радянського суспільства нерозривно пов'язана з образом зовнішнього ворога та боротьби з ним. Цей ідеологічний стереотип виступав у якості обов'язкового пропагандистського обґрунтування та супроводу радянської політики.

Хоча час протистояння СРСР та США в умовах Холодної війни давно минув, у сучасних процесах та змінах на світовій політичній арені образ ворога знову став однією з значущих складових масової свідомості. Зіткнувшись з нестабільністю як в економічній, так і політичній сферах, деструктивністю певних соціальних процесів, невизначеністю свого майбутнього, нездатністю адаптуватися до ризиків сучасного світу, окремі соціальні групи сьогодні свідомо і несвідомо конструюють образи зовнішнього ворога, «чужаків», по відношенню до яких зміцнюють свою ідентичність, утворюючи свою солідарність. Цей процес формування образу зовнішнього ворога все частіше підтримується державною владою та різними політичними силами.

Враховуючи нестабільну політичну ситуацію в Україні та в оточуючому геополітичному просторі, процес формування образу зовнішнього ворога є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної теми. Враховуючи специфіку обраної теми, в першу чергу, треба виокремити наукові пошуки російських істориків, які започаткували дослідницький напрям вивчення «образу ворога». Так, у написаних з позицій воєнної антропології роботах О. Сенявської

простежується динаміка образу ворога в громадській думці радянського та російського суспільств у війнах ХХ століття [17]. Образ Німеччини розглянуто у трудах В. Невежина [13]. Вивченню механізмів формування, функціонування, динаміки та трансформаційних змін зовнішньополітичних образів і стереотипів на матеріалах російської історії присвячені наукові пошуки А. В. Голубєва [2, 3]. У сучасній українській історіографії варто виокремити наукові розвідки М. В. Коваля [10]. Також значний вклад в розробку даної теми зробили Л. Гудков та Г. Козирев. [4, 11].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основне завдання даної статті – розкрити специфіку технологій формування образу зовнішнього ворога в демократичних та недемократичних режимах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У різноманітних суспільних відносинах – від міжособистісних до міжнародних, завжди актуальна проблематика «ворога». Ворогами оголошуються, а то й «призначаються», країни і народи, міжнародні організації та релігійні рухи, політичні опоненти й окремі особистості. Проблема парадоксальна: часом реальних підстав для «ворожості» немає. «Ворог» як визначення і як сприйняття суб'єктом «іншого» має глибинні корені, що йдуть від родоплеменних суспільних зв'язків.

Г. Козирев у своїй роботі «Ворог і образ ворога в громадських і політичних відносинах» дав наступне визначення:

Образ ворога – це якісна (оціночна) характеристика (імідж) «ворога», сформована в суспільній свідомості [11]. Це сприйняття ворога і уявлення про нього, при цьому ворог і його образ можуть значно відрізнятися один від одного, так як сприйняття відображає не тільки об'єктивну реальність, а й оціночні інтерпретації і емоційні компоненти перцепції. Крім того, на формування образу ворога впливають стерео-

типи і установки, міфи й забобони, властиві масовій свідомості, необхідно враховувати, що сприйняття ворога опосередковано різноманітними джерелами інформації, наприклад ЗМІ, які можуть цілеспрямовано формувати певний імідж ворога. Різні образи ворогів дають уявлення про те, що (хто) є загрозою для тієї чи іншої соціальної спільноти в певний момент часу, в певній ситуації, які параметри цієї загрози (сила, активність, антигуманність), що необхідно зробити для захисту від ворога. Ці образи можуть передаватися від покоління до покоління, змінюватися від епохи до епохи, нівелюватися і відроджуватися знову.

Найбільшої ефективності застосування технологій створення образу зовнішнього ворога набули в недемократичних режимах. Образ зовнішнього ворога влада здавна застосовує для відвернення уваги невдоволених мас від неефективності державної політики. Образ ворога – це той інструмент, що змушує людей забути про внутрішнє невдоволення, згуртуватися навколо лідерів [12, с. 45].

У недемократичних суспільствах образ зовнішнього ворога зазвичай доповнюється образом ворога внутрішнього, який знищує єдність суспільного «ми». Слід зауважити, що, наприклад, у СРСР до певної міри склалась парадоксальна ситуація: з одного боку, на ідеологічно-теоретичному рівні радянське суспільство проголошувалося безконфліктним, а з іншого – відбувався активний процес формування образу ворога, який і мав стати стимулятором активності конфліктної свідомості.

Образ зовнішнього ворога для тоталітарних держав був особливо актуальний в умовах певних зовнішніх конфліктів чи під час війни. Війни та військові конфлікти формують вкрай негативний образ супротивника, який є максимально схематичним і спрощеним. Та такі гострі почуття у широких прошарках населення, зазвичай, не можуть виникати і розповсюджуватися самі по собі. Їх формує потужний пропагандистський апарат держави, засоби масової інформації тощо. Це зумовлено низкою причин: передвоєнні стереотипи держав та народів-супротивників дуже рідко бувають настільки негативними, наскільки це необхідно для ведення війни, а тому потребують «корегування». Обмежений термін, у який необхідно створити відповідні уявлення про ворога, охоплення ними всіх категорій населення (масовий характер), штучність цих конструкцій – все це сприяє тому, що із стихійного стереотипу образ зовнішнього ворога перетворюється на ідеологему [17, С.14].

Більш конкретні технології формування образу ворога можна виокремити на прикладі СРСР. Радянська пропаганда часто формувала доволі неадекватні уявлення про геополітичну реальність у населення, основною частиною яких був образ зовнішнього ворога Союзу. Таким чином, передусім, створювався «чорнобілий» образ геополітичної реальності, що уособлював зовнішній ворог: буржуазний Захід (на чолі із Англією та США), переповнений багатьма соціальними, економічними та політичними проблемами, якому протиставлявся СРСР, як єдина позитивна альтернатива [6]. Як зазначає російський історик А. Голубев, наприкінці 1930-х рр. під впливом офіційної пропаганди у масовій радянській свідомості склалось уяв-

лення про Захід як «про антисвіт, де все «не так», де все не по-людські і все є страшним...» [15].

Показовим є образ Заходу, який створювався у той період на сценах дитячих театрів. Так, у постановках 1930-х рр. майже зникли національні риси персонажів, а на перший план висувались їх соціально-економічні риси, які зводились до образів товстого багача у костюмі та худого жебрака у лахмітті. Створювався спрощений образ «загниваючого Заходу», який асоціювався лише із протистоянням багатих (що мали мілітаристські намагання) та бідних (із загальною симпатією до СРСР) [16]. Таким чином, картина світу набувала доволі поляризованого характеру за принципом «Ми – Вони».

Одним з механізмів формування образу зовнішнього ворога є використання телекомунікаційних технологій. Яскравим прикладом цього є використання Радянським Союзом мультфільмів для ідеологічної пропаганди та формування образу зовнішнього ворога серед дітей та молоді.

Як зазначає М. Черних, кінокритик і журналіст, лектор у Київській академії медіа мистецтв – частина мультфільмів та анімації Радянського Союзу була спрямована виключно на формування образу зовнішнього ворога і «пояснення» радянським глядачам, які країни є ворожими чи дружніми до СРСР [5].

У СРСР формувался образ зовнішнього ворога усіма засобами ідеологічної пропаганди, які робили акцент на класовому протистоянні СРСР та ворожого капіталістичного оточення. Найбільш ефективним для того періоду було використання, мабуть, самого доступного, розповсюдженого, популярного, авторитетного і масового пропагандистського засобу – суспільно-політичної преси. З цією метою також ефективно використовувались плакати, листівки, буклети та ін. Головну ж аудиторію такої пропаганди складали, передусім, ті соціальні групи, які характеризує швидка вертикальна мобільність, які були повністю зобов'язані владі, та які ідентифікували себе з соціальною системою («нова радянська людина»). У першу чергу це швидкозростаюча категорія робітничої молоді, радянські спеціалісти тощо. Без соціального середовища риторика «ворога» не була б ефективною [1].

Формування образу зовнішнього ворога в авторитарних державах, як і в тоталітарних, має на меті, в першу чергу, зберегти правлячий режим. Головну роль у процесі укорінення в суспільній свідомості образу ворога грає інформаційно-пропагандистська машина авторитарних держав.

Для Росії, Північної Кореї, Ірану, Венесуели в іпо-стасі зовнішнього ворога виступають передусім США та їх союзники. У зазначених країнах засоби інформаційного впливу виступають як основний механізм формування образу ворога. Ці механізми спрямовані на:

1. Переконавання народних мас у правильності політики правлячого режиму – вождя, партії, президента – шляхом регулярного повторювання певних вербальних конструкцій, перекручування інформації, зомбування методом 25-го кадру тощо.

2. Масова трансляція відверто брехливої інформації – у цьому плані Росія запозичила методику Й. Гебельса та радянських вождів. Це коли пропаганда вигадує абсолютно неіснуючі речі.

3. Тотальний контроль за альтернативними джерелами інформації.

4. Використання агентів впливу в інших країнах, аби сформувати у населення цих країн «правильну» позицію щодо політики своєї держави.

5. Створення шпигунської мережі, яка має завдання здобути інформацію, що може дискредитувати в очах світу зовнішнього ворога того чи іншого авторитарного режиму.

6. Підкуп недобросовісних політиків і бізнесменів, які через закордонні ЗМІ поширюватимуть проплачену авторитарним режимом інформацію, що йому вигідна.

Прикладом використання зазначених технологій може слугувати розпалювання скандалу зі Сноуденом і оприлюдненням матеріалів Вікілікс. Зараз немає сумнівів, що цей шпигунський скандал – одна з найуспішніших кампаній Російської Федерації проти свого зовнішнього ворога – Західного світу, яка не один рік ретельно готувалася [14].

Образ зовнішнього ворога досить часто використовується і в державах з демократичним режимом. Яскравим прикладом цього слугують Сполучені Штати Америки, де вже давно розроблені ефективні механізми формування образу зовнішнього ворога в масовій свідомості населення країни. Проте, цілі формування образу зовнішнього ворога в демократичних суспільствах дещо відмінні від функцій зовнішнього ворога для тоталітарних чи авторитарних режимів.

У США образ зовнішнього ворога слугує ідеологічним прикриттям та маскою для обґрунтування завдань і дій на світовій політичній арені. Найчастіше пануючий у суспільстві образ зовнішнього ворога сприяє формуванню кола прихильників зовнішньополітичного курсу Вашингтона, консолідації їх навколо головної мети (проголошеної урядом, у той чи інший історичний відрізок часу, наприклад, боротьба з міжнародним тероризмом чи протистояння «світовій імперії зла») і декларованої Сполученими Штатами боротьби за поширення демократії як концентрованого виразу загальнолюдських цінностей.

Технологією формування образу зовнішнього ворога є інформаційно-психологічний вплив, який часто спрямований не лише на американських громадян, але і на населення країн-союзників США, адже для Вашингтону важливо мати гарний імідж і в очах власних громадян, і на міжнародній арені. Таким чином, громадяни США перетворюються на слухняний інструмент політичного управління, а вплив на масову свідомість населення країн-союзників має на меті забезпечення підтримки проведеного керівництвом цих країн проамериканського курсу [9].

Добре сформований образ небезпечного зовнішнього ворога володіє потужним переконуючим впливом і здатний об'єднати зусилля різних за своїм характером і складом суверенних держав в рамках виконання однієї місії, погодженого руху до однієї глобальної мети. Разом з тим, цей образ повинен володіти високим проникаючим впливом, заснованому на залякуванні аудиторії, формуванні образу глобальної загрози, що несе небезпеку не тільки всій світовій спільноті, але й кожній особі окремо. Образ зовнішнього ворога, проникаючи в масову свідомість, здатний про-

вести надзвичайно ефективну консолідацію громадських, політичних та продуктивних сил. Фактичним проявом і підтвердженням реальності існування загрози від зовнішнього ворога нерідко стає спеціально ініційований гострий міжнародний конфлікт або криза.

Прикладів впровадження Вашингтоном в масову свідомість образу зовнішнього ворога існує, щонайменше, кілька. Це, звичайно, глобальне протистояння в роки «холодної війни», де в образі зовнішнього ворога виступала «ось зла» (соціалістичний табір) і «імперія зла» (СРСР). У новітній історії останніх десятиліть образ зовнішнього ворога формувався в умовах «загрози міжнародного тероризму», втіленням якого став е «терорист №1» – Осамі Бен Ладен – людина чужої для європейця культурної приналежності, що несе персональну загрозу життю і здоров'ю кожного (через терористичні акти, від яких навряд чи хто-небудь може бути застрахований). Таким чином, виборець, який голосує за вторгнення в Ірак, Афганістан, отримав можливість висловити свою ненависть не по відношенню до абстрактного образу міжнародної терористичної загрози (яка не сприймається в свідомості людей як загроза персональна, особисто йому, його життю і здоров'ю, його сім'ї тощо), а по відношенню до конкретної людини, зовнішній вигляд і поведінка якого викликає інстинктивний страх на повсякденному, побутовому рівні [9].

Технологія формування образу «міжнародного тероризму» – це технологія створення і управління образом зовнішнього ворога, що володіє двома основними ознаками. Ці ознаки – транснаціональність і транскордонність. Результатом застосування цієї технології став істотний вплив на еволюцію сучасних політичних процесів, міжнародних конфліктів і війн. Слід зазначити, що обидві властивості сформованого США образу зовнішнього ворога – транснаціональність і транскордонність, дають можливість Вашингтону втручатися у внутрішні справи практично будь-якої держави, нехтуючи її інтересами, законними правами та державним суверенітетом.

У демократичних державах ЗМІ виступають основною технологією і інструментом формування в масовій свідомості образу ворога. Враховуючи той факт, що сьогодні людство живе в інформаційну епоху, роль ЗМІ в політичних, соціальних та економічних процесах дедалі більше зростає. За словами А. Дугіна, політичні, ідеологічні та геополітичні погляди формуються у значній частині суспільства виключно на основі телекомунікацій. Медіа-образ фактично є синтезом, в якому зосереджено відразу кілька підходів – етнічний, культурний, ідеологічний, політичний. Інформаційний репортаж з якої-небудь гарячої точки, про яку нічого не відомо, наприклад, жителю Капітолію, повинен за найкоротший час представити географічний, історичний, релігійний, економічний, культурний, етнічний профіль регіону, а також розставити акценти згідно вузько заданої політичної мети. Таким чином, професія журналіста (особливо тележурналіста) зближується з професією геополітика. Мас-медіа в сучасному суспільстві відіграють вже не чисто допоміжну роль, як раніше, але стають потужним самостійним чинником, здатним здійснювати сильний вплив на історичні долі народів [7].

Саме тому Сполучені Штати досить часто використовують ЗМІ у своїх пропагандистських цілях. Для того щоб «перевести» ту чи іншу країну (політичний режим) з категорії повноправного суб'єкта міжнародних відносин у категорію «зовнішній ворог», створюють (формують) за допомогою ЗМІ певний політичний дискурс. При цьому використовуються різні технології дискредитації наміченої «жертви»: піддаються сумніву її позитивні якості, всіляко акцентуючи увагу на негативних. Керівники країни, обраної в якості жертви, уподібнюються кровожерливим монстрам. Намічений «ворог», а по суті «жертва», постійно згадується тільки в негативному контексті. Так Сполученими Штатами і їх соратниками в західних ЗМІ під час війни в Боснії (1993–1995 рр.) була проведена програма, що отримала назву «сатанізації сербів». При цьому самим сербам не давали доступу до ЗМІ [8].

Отже, в демократичних режимах підстави для створення образу зовнішнього ворога формуються в залежності від переслідуваних цілей та інтересів. Так, Сербія (Югославія) звинувачувалася в численних жертвах серед мирного албанського населення і в інших «гріхах», Ірак – у створенні зброї масового ураження і загрозу іншим країнам, Афганістан – у приховуванні ватажків терористичних організацій, Іран і Північна Корея – у створенні ядерного озброєння. Росія – в агресії проти Грузії. У реальності ж дані образи «зовнішніх ворогів» створювалися для того, щоб США могли нав'язувати свою волю іншим країнам і народам.

Висновки. Формування образу зовнішнього ворога – це прояв процесу архаїзації масової свідомості і,

одночас, засіб уникнути владі відповідальності за все, що відбувається в соціумі. Образ зовнішнього ворога у широких прошарках населення, зазвичай, не може виникати і розповсюджуватися сам по собі. Його формує потужний пропагандистський апарат держави, засоби масової інформації тощо.

Технології формування образу зовнішнього ворога в недемократичних режимах передбачають широке використання засобів і методів тоталітарної пропаганди, задля створення штучного пропагандистського образу ворога. В тоталітарних та авторитарних режимах образ зовнішнього ворога формується за допомогою пропаганди в ЗМІ, фільмах, мультфільмах, театрах та навіть дитячих виставах. Подібного роду пропаганда проникає в кожен сферу суспільного життя, охоплюючи всі категорії населення країни.

У демократичних режимах формування образу зовнішнього ворога відбувається шляхом маніпулювання суспільної думки засобами масової інформації. Цей процес, зазвичай, активно стимулюється органами державної влади та головними політичними акторами в країні, які відкрито формують свої геополітичні доктрини, спираючись на образ зовнішнього ворога та протистояння «ми-вони».

Слід зазначити, що образ зовнішнього ворога загалом був притаманний під час ідеологічного протистояння в умовах «Холодної війни» між СРСР та США. Проте, зростаюча поляризація в сучасному геополітичному просторі змушує держави сьогодні знову повертатися до образу зовнішнього ворога під час пропагандистської роботи проти потенційних супротивників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галка К. Роль образу ворога в радянській ідеолого-пропагандистській роботі (1933–1941 рр.) / К. Галка // Історичні і політологічні дослідження. – 2013. – № 2 (52).
2. Голубев А. Если мир обрушится на нашу республику : советское общество и внешняя угроза в 1920–1940-е гг. / А. Голубев. – М. : Кучково поле, 2008. – 384 с.
3. Голубев А. Запад глазами советского общества (основные тенденции формирования внешнеполитических стереотипов в 30-х гг. / А. Голубев // Отечественная история. – 1996. – № 1. – С. 104–120.
4. Гудков Л. Идеологема «врага» [Електронний ресурс] / Л. Гудков – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/gudkov1.htm>.
5. Дорош М. Образ врага і мультиплікація [Електронний ресурс] / М. Дорош. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/obraz_voroga_i_multiplikatsiya/.
6. Дроздов О. Особливості формування масової геополітичної свідомості у тоталітарних суспільствах : історико-психологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Дроздов. – Режим доступу : [https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB0QFjAAahUKEwit-LiV0I_GAhWEKnIKHagzAMc&url=http%3A%2F%2Fliberte.onu.edu.ua%2Fupload%2Ffile%2Fdrozdov_a.%2520%25D1%258E.\(%2B\).doc&ei=rq59Va3_pHoTVyAOo54C4DA&usq=AFQjCNGzt536ByP7kftDwD1WYou3zGjhzg&bv=bv.95515949.d.bGQ](https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB0QFjAAahUKEwit-LiV0I_GAhWEKnIKHagzAMc&url=http%3A%2F%2Fliberte.onu.edu.ua%2Fupload%2Ffile%2Fdrozdov_a.%2520%25D1%258E.(%2B).doc&ei=rq59Va3_pHoTVyAOo54C4DA&usq=AFQjCNGzt536ByP7kftDwD1WYou3zGjhzg&bv=bv.95515949.d.bGQ)
7. Дугин А. Основы геополитики / А. Дугин – Москва, 1999.
8. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием [Електронний ресурс] / С. Кара-Мурза – М. : Эсмо, 2000. – 864 с. – Режим доступу : <http://www.lib.ru/POLITOLOG/karamurza.txt>.
9. Карпович О. Миротворческие операции США и Европейского Союза и роль технологий управления международными конфликтами в поддержании мира [Електронний ресурс] / О. Карпович // Россия в глобальной политике. – 2012. – Том 10. – № 1. – С. 108–118. – Режим доступу : http://wapref.ru/referat_bewbewpolpolotrujg.html.
10. Коваль М. Україна у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939–1945): спроба сучасного концептуального бачення / М. Коваль. – К., 1999. – 389 с.
11. Козырев Г. «Враг» и «образ врага» в общественных и политических отношениях [Електронний ресурс] / Г. Козырев // Социологические исследования. – 2008. – № 1. – Режим доступу : <http://core.ac.uk/download/pdf/6723486.pdf>.
12. Кривицька О. Конфліктність пострадянської етнічної ідентифікації / О. Кривицька // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3. – С. 43–55.
13. Невежин В. Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в преддверии «священных боев» 1939–1941 гг. / В. Невежин. – М. : «АИРО-XX», 1997. – 315 с.

14. Пархоменко С. Как Украине победить в информационной войне [Электронный ресурс] / С. Пархоменко // Украинская Правда. – К., 2014. – Режим доступа : http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/08/1/7033646/view_print/.
15. Россия и Запад : Формирование внешнеполитических стереотипов в сознании российского общества первой половины XX века / Отв. ред. А. Голубев. – М. : Ин-т российской истории РАН, 1998. – 406 с.
16. Рудинская И. Образ Запада на сцене московских театров для детей в 1920–1930-е годы : дис. канд. истор. наук : 24.00.01 / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2001. – 171 с.
17. Сенявская Е. Противники России в войнах XX века : Эволюция «образа врага» в сознании армии и общества / Е. Сенявская. – М. : Российская политическая энциклопедия, 2006. – 288 с.

Л. А. Левченко, С. Н. Ракчеева, Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА ВНЕШНЕГО ВРАГА В ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ И НЕДЕМОКРАТИЧЕСКИХ РЕЖИМАХ

В данной статье анализируется феномен «врага» как один из видов манипулирования сознанием граждан властью. Определяется понятие «образ врага» и роль «внешнего врага» в общественных отношениях в государстве. Рассматривается сущность технологий формирования образа внешнего врага в недемократических режимах. Исследуется сущность технологий формирования образа внешнего врага в демократических режимах.

Ключевые слова: образ врага; СССР; США; Германия; Холодная война; демократические режимы; тоталитаризм; пропаганда; средства массовой информации; «империя зла».

L. Levchenko, S. Rakcheieva, Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

TECHNOLOGY OF FORMING IMAGE EXTERNAL ENEMY IN A DEMOCRATIC AND NON-DEMOCRATIC REGIMES

The article analyzes the phenomenon of «enemy» as a manipulation of public opinion. Defines «enemy image» and the role of «external enemy» in public relations in the country. The essence of technology the image of an external enemy in nondemocratic regimes. The essence of technology the image of an external enemy in democratic regimes.

Key words: image of the enemy; the Soviet Union; the USA; Germany; Cold War; democratic regimes; totalitarianism; propaganda; media «evil empire».

Рецензенти: **Семенченко Ф. Г.**, д-р політ. наук, професор,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон;
Ярошенко В. М., канд. політ. наук, доцент,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

©Левченко Л.О., Ракчеева С. М., 2016

Дата надходження статті до редколегії 15.02.2016 р.